

ΧΑΡ.Δ. ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ

Η Ελληνική παιδεία στη Σπάρτη Πισιδίας

(στα τελευταία 200 χρόνια
πριν από την καταστροφή)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την αγάπη για τη Μικρασιατική πατρίδα του Σπάρτη Πισιδίας δεν πρόλαβε να μου σταλάξει ο αείμνηστος πατέρας μου Δαμιανός Σαπουντζάκης. Έφυγε από τη ζωή, όταν ήμουν πολύ μικρός. Το έργο αυτό όμως έμελλε με περισσή τέχνη, αλήθεια, ν'αναλάβει ο αδελφός του και διδάσκαλός μου Αντώνης Σαπουντζάκης. Θυμούμαι τόσο ζωντανά, κι ας έχουν περάσει τριάντα πέντε σχεδόν χρόνια από τότε, πως ολόκληρη η τάξη μας ταξίδευε, σμάρι χελιδόνια, πάνω στη ράχη του σοφού πελαργού, περνούσε το Αιγαίο και κάθιζε απαλά στα κεραμίδια ενός χριστιανικού μαχαλά της Σπάρτης ν' ακούει τους ανθρώπους και τα πουλιά, τον άνεμο και τις νεροσυρμές. Ω! Πόσο μας γοήτευε ετούτο το ταξίδι! Τόκοι και επιτόκια, συμμιγείς και κλάσματα, τρίτη κλίση κι εξαιρέσεις τονισμού ξεχνιόντουσαν, εξατιμίζονταν θάλεγα, καθώς σκιές από το μέλλον διαβαίναμε τα στενοσόκακα, ανάβαμε κεριά στην εκκλησία της Κοίμησης, αφουγκραζόμασταν τους συμμαθητές μας του 1900 να τραγουδούν στο Μεγάλο Σχολειό:

«Είμαστε Έλληνες, μη φοβηθώμεν, έχομεν ήρωας, τον Λεωνίδα...»

Όμως κι' αυτός έφυγε, μόλις άρχισα ν' ανδρώνομαι και ν' αποκτά για μένα σημασία η σπουδή της ιστορίας των προγόνων μου. Τώρα η σκυτάλη πάρθηκε από μιαν άλλη, χαρισματική προσωπικότητα. Ο πρωτοξάδελφος του πατέρα μου Κοσμάς Νικολαΐδης ήταν αυτός που μ' έναν κατεξοχήν δικό του γλαφυρό και γιομάτο χρώμα και πνεύμα λόγο κατάγραφε ολοζώντανες στη μνήμη μου εικόνες από τη ζωή στη

Σπάρτη και πότερο από τη μαρτυρική πορεία των αντρών της πόλης στα βάθη της Μικρασίας, όταν με τη μορφή των περιβόητων «ταγμάτων εργασίας» εξορίστηκαν, για να είναι μακριά, να χαθούν, να μη βρεθούν και συνενωθούν με τον ελευθερωτή στρατό, καθώς απλωνόταν έξω από τα όρια του σαντζακιού της Σμύρνης, στα ελάχιστα εκείνα ευτυχισμένα χρόνια της Ελληνικής παρουσίας στην ανατολική όχθη του Αιγαίου.

Κάποτε η αγάπη, αφού καλά βύζαξε το γάλα της παραδοχής και της αναγνώρισης της ρίζας, έστρωσε το δρόμο για τη σπουδή και την παραπέρα μελέτη της ιστορίας της πατρίδας των πατέρων.

Και τούτο πήρε καιρό. Καιρό πολύ γιατί ενάντια στις τόσες και πιεστικές ανάγκες της καθημερινής επιβίωσης ήρθαν να προστεθούν οι χρόνιες αναζητήσεις σε πηγές στείρες, τις πιο πολλές φορές, ή θαμμένες στη γη από το πέρασμα των χρόνων.

Όποιος θελήσει να καταπιαστεί με την Πισιδία, μιαν επαρχία της Μικρασίας αρκετά βαθιά χωμένη στο παχύ κορμί της, δεν θα ευτυχήσει να βρει πλούσια βιβλιογραφία ούτε κι' άφθονο υλικό (βιβλία, κειμήλια, έργα τέχνης, χειρόγραφα, διάφορα χαρτιά, φωτογραφίες κ.λ.π).

Το σωματείο των από τη Σπάρτη καταγομένων, η «Ένωση Σπάρτης Μ. Ασίας», είχε από καιρό επισημάνει την έλλειψη και προγραμμάτισε εκδόσεις.

Σ' αυτό το πλαίσιο κι ο εκλεκτός μου φίλος Βασίλης Βογιατζόγλου με το βιβλίο του «Η Πισιδία της Μ. Ασίας» προσπάθησε να κωδικοποιήσει και να φωτίσει αρκετά το γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο δίνεται και προβάλλεται κι η ιστορία της πόλης της Σπάρτης.

Λέω «κωδικοποίησε» γιατί ορισμένες αξιόλογες καταβολές βρίσκονται, σ' ανέκδοτα, δυστυχώς, ίσαμε σήμερα έργα, κατά κύριο λόγο στο «η Πισιδία και η Σπάρτη» του Αντώνη Σαπουντζάκη και κατά δεύτερο στα «Απομνημονεύματα» του Παπαϊωακείμ Πεσματζόγλου και σ' ορισμένες μονογραφίες για τη Σπάρτη: του γιατρού Ελεήμονα Δαμιανίδη, του δάσκαλου Στέφανου Παπαχαρίτωνα, του Ευστάθιου Καραγιαννόπουλου, που βρίσκονται κατατεθειμένες στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Ακόμη υπάρχει και το μικρό, αλλά χρήσιμο βιβλίο του Φίλιππου Νικολαΐδη- Τσενέογλου «Ιστορία της Σπάρτης Μ. Ασίας κατά τον τελευταίο αιώνα».

Οι λόγοι της περιορισμένης δυνατότητας προσέγγισης στις πηγές είναι πολλοί και πάντοτε ανεξάρτητοι από τη θέληση των νεότερων Πισιδών, οι οποίοι με κάθε τρόπο προσπάθησαν να βοηθήσουν στο ξεπέρασμα αυτού του ανυπέρβλητου

εμποδίου, γι όποιον τουλάχιστον δεν επρόκειτο να καταπιαστεί με το έργο αυτό με πόνο ψυχής κι αγάπη απέραντη.

Το να ασχοληθώ με κάτι πολύ γενικό, όπως είναι η ιστορία της Πισιδίας, προσπαθώντας ίσως να φωτίσω πτυχές που έχουν μείνει σκοτεινές, έκρινα ότι ήταν παραπάνω από τις δυνάμεις μου.

Ως δάσκαλος, με κάποιες ειδικότερες σπουδές στο χώρο της Ιστορίας της Εκπαιδευσεως, προτίμησα να ριχτώ αποκλειστικά και μόνο στην εξέταση ενός κεφαλαίου, ή αν θέλετε μιας ενότητας ενός κεφαλαίου από την Ιστορία της Πισιδίας: στη μελέτη της Ελληνικής Παιδείας στη Σπάρτη, κατά τα τελευταία 200 χρόνια πριν από την Καταστροφή.

Τα βοηθήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω ήταν και για μένα η μαγιά, αλλά από εκεί και πέρα για να φουσκώσει το προζύμι χρειάστηκε μια επίπονη και επίμονη αναζήτηση σε παλιά σεντούκια, σε παλαιοπωλεία, σε ειδικές βιβλιοθήκες. Σκόρπια φύλλα σημειώσεων επιφανών Σπαρταλήδων, δημοσιεύματα σε περιοδικά του 1900 τόσο, κιτρινισμένες φωτογραφίες, ανασύρθηκαν από τη λησμονιά των χρόνων.

Και φυσικά χρειάστηκαν προσωπικές συνεντεύξεις με τους παλιούς, όλους όσους είχαν κάτι να μου πουν. Χείμαρρος αληθινός οι διηγήσεις του σοφού γέροντα Γαβριήλ Τσακίρη. Δάσκαλος ο ίδιος στην πατρίδα. Δάσκαλος κι ο πατέρας του Κυριάκος. Πενήντα τόσα χρόνια προσφοράς στα Γράμματα της Κοινότητας. Αναμνήσεις γιομάτες βιωμένες παραστάσεις και στοιχεία, που δε βρίσκονται πουθενά καταχωρισμένα.

Μικρές σταγόνες – πόσο με δρόσιζαν όμως όταν μου χάριζαν κάτι που έψαχνα ή ήθελα να διασταυρώσω – οι πληροφορίες από άλλους, ίσως όχι τόσο ονομαστούς Σπαρταλήδες, τους οποίους φυσικά εξίσου από τα βάθη της καρδιάς μου ευχαριστώ.

Μακρύς ίσως τούτος ο πρόλογος. Ήθελε κάμποσα πράγματα να συμπεριλάβει και τελειωτικά κάτι τι να επισημάνει: όλα όσα ειπώθηκαν δίνουν το μέτρο για το πλησίασμα και την επεξεργασία του θέματος, από μένα ως προσπάθειας κι από τον αναγνώστη ως καταξίωσης. Ας ιδωθεί λοιπόν τούτο το βιβλίο με ένα βαθμό επιείκειας ευθέως ανάλογο με τις δυσκολίες που έπρεπε να υπερπηδηθούνε.

Χάρης Σαπουντζάκης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή
2. Ποια είναι η Σπάρτη Πισιδίας

3. Ιστορία της Εκπαίδευσης
4. Τι λένε οι Στατιστικές
5. Οργάνωση, Διοίκηση και Λειτουργία των Σχολείων
6. Αναλυτικά και ωρολόγια Προγράμματα
7. Σχολική Ζωή
8. Πνευματική και Πολιτιστική κίνηση στη Σπάρτη
9. Η γλώσσα που μιλιόταν στη Σπάρτη
10. Σημειώσεις
11. Ευχαριστήριο
12. Βιβλιογραφία
13. Φωτογραφικό λεύκωμα